

การอภิปรายผล

การทดสอบสมมติฐานการวิจัยที่ 1

สมมติฐานที่ 1 "ดัชนีการสื่อสารสามารถใช้เป็นเกณฑ์วัดระดับการพัฒนาประเทศได้" ดังได้กล่าวแล้วในบทที่ 1, 2 และ 3 ว่า ระดับการพัฒนาประเทศสามารถใช้ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัวแทนได้ ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัวนี้ประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ และจำนวนประชากรทั้งประเทศ จากผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ จะบ่งบอกถึงรายได้ของประเทศจากภาคต่าง ๆ ในประเทศรวมกัน (ดูภาคผนวก ข) ส่วนจำนวนประชากรทั้งประเทศ จะบ่งบอกถึงจำนวนประชากรที่มีอยู่ในขณะที่ประเทศมีรายได้รวมกัน เป็นผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ ซึ่งเมื่อรวมกันแล้วจะเป็นผลผลิตภาพ (productivity) ของประเทศในการสร้างรายได้ เมื่อพิจารณาผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัว จะเห็นว่าสามารถบ่งบอกถึงระดับของรายได้ประชาชาติเฉลี่ย (average national income) ส่วนอัตราการเจริญเติบโตต่อปี (annual rate of growth) ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัว จะบ่งบอกถึงการเปรียบเทียบเชิงพลวัต (comparative dynamics) ของการเจริญเติบโตของรายได้ และจำนวนประชากร ซึ่งก็คือ ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัว จะเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นภาพนิ่ง (static view) ว่า ปัจจุบันประเทศอยู่ที่ระดับไหน ส่วนอัตราการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ จะบ่งบอกถึง พลวัต (dynamics) และทิศทางของการเปลี่ยนแปลง (direction of change)¹

นั่นคือ ตัวผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัว แสดงถึง "คุณภาพของประชากร" ของประเทศในการสร้างรายได้ คำว่า "คุณภาพ" ในที่นี้หมายถึง "ความสามารถในการสร้างรายได้"

¹Majid Tehranian, "Communication Development Indicators," in Method of Communication Planning, p.432.

และ "สุขภาพอนามัย" ของประชากร (เพราะจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นหรือลดลงก็ตาม บ่งบอกถึงสุขภาพโดยทั่วไปของประชาชน และอัตราการเกิด-การตาย ซึ่งขึ้นอยู่กับการรักษาพยาบาลและบริการสาธารณสุขของประเทศที่มีให้แก่ประชากร)

เมื่อพิจารณาลักษณะของตัวผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัวดังกล่าวข้างต้น ผนวกกับการทดสอบคุณสมบัติในการเป็น "ดัชนีตัวแทน" ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัว โดยเฉพาะสำหรับกรณีประเทศไทยในบทที่ 4 จะเห็นว่า ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัวสามารถใช้แทน "ระดับการพัฒนาประเทศ" ได้

เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาความสำคัญของ "การสื่อสาร" จะเห็นว่า นับวันจะเพิ่มความสำคัญยิ่งขึ้นจนมีการกล่าวกันว่า ในระยะเวลา 10 ปีข้างหน้า (ทศวรรษ 1990) โลกจะถึงยุคของการแข่งขันในเรื่อง "ทรัพยากรมนุษย์และข้อมูลข่าวสาร"²

ซึ่งเมื่อนำผลการพิจารณาจากความสัมพันธ์หรือความสามารถในการอธิบาย "ระดับการพัฒนาประเทศ" ของดัชนีการสื่อสาร ในการทดสอบสมมติฐานที่ 1 ในบทที่ 4 และจากการที่ดัชนีการสื่อสารมีลักษณะเป็นดัชนีตัวแทน (Proxy Indicator) เสมือนผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัว เนื่องจากพบว่า ดัชนีการสื่อสารมีความสัมพันธ์ระดับสูงกับดัชนีทางสังคมตัวอื่น ๆ และยังมี ความสัมพันธ์ระดับสูงมากกับผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัว (ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันมานานแล้วว่า เป็นตัวแทนดัชนีทางเศรษฐกิจ) ซึ่งเมื่อพิจารณาตามเกณฑ์ที่ McGranahan³ และ UN⁴ ใช้แล้ว สามารถใช้ดัชนีการสื่อสาร เป็นตัววัดระดับการพัฒนาประเทศได้เช่นกัน

²สังเวียน อินทวิชัย, "การศึกษาด้านการจัดการธุรกิจในประเทศไทย : อดีต ปัจจุบัน และอนาคต," ปาฐกถาพิเศษในการสัมมนาเรื่องฟ้าวิชาการ 50 ปี ครั้งที่ 3 "ทิศทางการธุรกิจและการศึกษาด้านการจัดการ" ณ หอศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2 พฤศจิกายน 2531.

³D.V. McGranahan, et.al., Contents and Measurement of Socio-Economic Development.

⁴Committee of Development Planning, Economic and Social Council, United Nations, "Developing countries and levels of development."

มีงานวิจัยหลายชิ้น แสดงว่า ดัชนีการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับระดับการพัฒนาประเทศ อาทิเช่น

การศึกษาของ UNESCO ใน ปี ค.ศ.1961 ซึ่งให้เห็นว่า มีสหสัมพันธ์ที่เด่นชัดระหว่างการเจริญเติบโตของสื่อมวลชน กับการเจริญเติบโตในด้านรายได้ การรู้หนังสือ ความเป็นเมือง และการเป็นอุตสาหกรรมในประเทศด้อยพัฒนาในแอฟริกา ละตินอเมริกา ตะวันออกกลาง และ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้⁵

Schramm และ Ruggels พบว่า ผลผลิตต่อหัวมีสหสัมพันธ์อย่างสูงกับยอดจำหน่ายหนังสือพิมพ์ และจำนวนเครื่องรับวิทยุต่อประชากรพันคน และสำหรับกลุ่มตัวอย่างของประเทศทั่วโลก ผลผลิตประชาชาติเป็นตัวแปรที่สำคัญที่สุด ในการกำหนดความแปรปรวนของจำนวนเครื่องรับวิทยุ⁶

O'Brien พบว่า ดัชนีการสื่อสารทั้งหมดมีค่าสหสัมพันธ์สูงกับ GNP ต่อหัว และยังพบอีกว่า เครื่องรับโทรทัศน์และโทรทัศน์มีค่าสหสัมพันธ์สูงสุด ส่วนเครื่องรับวิทยุมีค่าสหสัมพันธ์ต่ำสุด ผลลัพธ์นี้อาศัยข้อมูลทั่วโลกในปี ค.ศ.1970⁷

Schramm และ Carter วิจัยพบว่า มีสหสัมพันธ์ระหว่างดัชนีของการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ (ซึ่งรวม GNP ต่อหัว) กับดัชนีที่แสดงถึงพัฒนาด้านระบบการสื่อสารมวลชนในประเทศต่าง ๆ 100 ประเทศ⁸

นอกจากนี้ ยังมีนักวิจัยหลายท่านที่วิจัยพบว่า "การพัฒนาด้านการสื่อสารเป็นตัวทำนายหรือกำหนดที่สำคัญที่สุดของระดับการพัฒนาประเทศ" เช่น Schramm เห็นว่า การพัฒนาทำให้

⁵G. Hedebro, Communication and Social Change in Developing Nations.

⁶W. Schramm and W.L. Ruggels, "How Mass Media System Grow."

⁷R.C. O'Brien, Communication Indicators and Indicators of Socio-Economic Development.

⁸W. Schramm and R.F. Carter quoted in L.R. Beltran, "Rural Development and Social Communication," p.20.

เกิดความจำเป็นต้องมีข่าวสารเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย⁹ Lerner สังเกตพบว่า ระบบสื่อมวลชนสมัยใหม่เจริญก้าวหน้าในสังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าในด้านอื่น ๆ แล้วเท่านั้น และระบบการสื่อสารเป็นทั้งดัชนีและปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบสังคมทั้งหมด¹⁰ Ascroft กล่าวถึงผลการวิจัยของ Schnore ในปี ค.ศ.1953 ของ Deutschmann และ McNelly ในปี ค.ศ.1962 และของ Farace ในปี ค.ศ.1964 นักวิจัยเหล่านี้สรุปโดยชี้ให้เห็นว่า ในการวิจัยระดับมหภาคที่ใช้ประเทศเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ ตัวทำนายหรือตัวกำหนดที่สำคัญที่สุดของระดับการพัฒนาประเทศก็คือ ระดับเศรษฐกิจของประเทศ และความสามารถของประเทศนั้นที่จะสื่อสารกับประชาชนภายในประเทศ¹¹

ยิ่งไปกว่านี้ เมื่อพิจารณาบทบาทของการสื่อสารตามแนวความคิดในการพัฒนาแนวใหม่ (ดูรายละเอียดในบทที่ 2) การสื่อสารของประเทศต้องเน้นการสื่อสารแบบยูกลวิติ (Two-way Communication) และเน้นการมีส่วนร่วมของประชากร ซึ่งจากสรุปกระบวนการการสื่อสารในบทที่ 2 นั้น กระบวนการการสื่อสาร โดยปกติแล้วจะเป็นการสื่อสารแบบยูกลวิติเสมอ ซึ่งเมื่อทำการสื่อสารแล้วจะก่อให้เกิด "ส่วนร่วม" กันมากขึ้น ดังนั้นจะเห็นว่า "การสื่อสาร" จะก่อให้เกิด "ส่วนร่วม" ในหมู่ประชากรทั้งประเทศ ซึ่งจะเป็นตัวบ่งบอก "ระดับการพัฒนาของประเทศ" ทั้งนี้เป็นเพราะยิ่งดัชนีการสื่อสารมีค่าสูงเพียงใดย่อมแสดงถึงการเข้ามามี "ส่วนร่วม" ของประชากร หรือ "การพัฒนาในภาคสุดท้าย"

สำหรับข้อโต้แย้งความถูกต้องของทฤษฎีของ Lerner ในเรื่องการเลือกดัชนีแทนภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะดัชนีการสื่อสาร ซึ่งรวบรวมโดย Frey ที่ว่า Lerner เลือกดัชนีที่แสดงการมีสื่อมากกว่าการใช้สื่อ (ใช้จำนวนเครื่องรับวิทยุ แทนที่จะใช้การรับฟังวิทยุ) นั้น ดังได้กล่าวไว้ข้างแล้วในบทที่ 3 เรื่องความสะดวกในการหาข้อมูล และการวัดที่ผลหรือสิ่งที่เป็นรูปธรรม (Concrete) แต่เพื่อเป็นการยืนยันสำหรับกรณีประเทศไทยที่ใช้ในการวิจัยนี้ ขอยกตัวอย่าง

⁹W. Schramm, Mass Media and National Development, pp.43-44.

¹⁰D. Lerner, The Passing of Traditional Society : Modernizing the Middle East.

¹¹J.R. Ascroft, "The Web of Modernization."

"การใช้สื่อ" หรือ "การเปิดรับสื่อ" ของประชาชน ซึ่งทำการสำรวจโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปรากฏในรายงานผลการสำรวจเกี่ยวกับสื่อมวลชน (วิทยุและโทรทัศน์) พ.ศ.2527¹² ดังนี้

1. พบว่า ครั้วเรือนที่มีเครื่องรับวิทยุทั่วราชอาณาจักรสนใจรับฟังข่าวต่าง ๆ คือ รายการข่าวในประเทศไทย ได้รับความนิยมสูงสุด โดยมีครั้วเรือนร้อยละ 88.8 ของครั้วเรือนที่มีเครื่องรับวิทยุติดตามรับฟัง
2. รายการประเภทความรู้หรือสารคดีที่ครั้วเรือนที่มีเครื่องรับวิทยุทั่วราชอาณาจักรสนใจและติดตามรับฟัง คือ รายการสำหรับเกษตรกร ได้รับความนิยมสูงสุด มีครั้วเรือนร้อยละ 41 ของครั้วเรือนที่มีเครื่องรับวิทยุติดตามรับฟัง
3. ครั้วเรือนที่มีเครื่องรับวิทยุทั่วราชอาณาจักร สนใจรับฟังรายการประเภทความคิดเห็นต่าง ๆ ดังนี้ รายการวิเคราะห์และวิจารณ์ข่าวแบบชาวบ้าน ได้รับความนิยมสูงสุด คือ มีครั้วเรือนร้อยละ 60.8 ติดตามรับฟัง
4. สำหรับรายการบันเทิง มีครั้วเรือนที่มีเครื่องรับวิทยุทั่วราชอาณาจักรติดตามรับฟัง รายการเพลงไทยสากลและเพลงลูกทุ่ง ด้วยอัตราสูงสุดถึงร้อยละ 89.9
5. ครั้วเรือนที่มีเครื่องรับโทรทัศน์ที่รับชมรายการข่าวทั่วราชอาณาจักรให้ความสนใจติดตามชมรายการข่าวในประเทศไทยสูงสุดถึงร้อยละ 96.7
6. รายการเกี่ยวกับความรู้หรือสารคดีที่ครั้วเรือนทั่วราชอาณาจักรสนใจรับชมและติดตามคือ รายการเกี่ยวกับกีฬาสูงสุดร้อยละ 58.1 รองลงมาคือ รายการเกี่ยวกับสุขภาพและอนามัย ติดตามชมร้อยละ 44.0
7. รายการโทรทัศน์ประเภทความคิดเห็นที่ประชาชนให้ความสนใจรับชมคือ รายการวิเคราะห์ข่าวและเหตุการณ์ต่างประเทศสูงสุดร้อยละ 46.9 ติดตามชมรายการเกี่ยวกับการปกครองและการเมือง อันดับรองลงมา ด้วยอัตราร้อยละ 43.9
8. ในด้านรายการประเภทบันเทิงที่ครั้วเรือนที่มีโทรทัศน์ทั่วราชอาณาจักรติดตามรับชมคือ รายการละครหรือภาพยนตร์ชุดของไทย ได้รับความนิยมสูงสุด มีการรับชมถึงร้อยละ 91.1 รองลงมาคือ ภาพยนตร์ไทยติดตามรับชมร้อยละ 87.7

¹²สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรื, รายงานผลการสำรวจเกี่ยวกับสื่อมวลชน (วิทยุและโทรทัศน์) พ.ศ.2527, หน้า 21, 38.

ซึ่งแสดงว่า ประชาชนต้องการมีส่วนร่วม และมีการใช้สื่อมวลชน ซึ่งเป็นเหตุผลปกติ
เมื่อมีเครื่องรับสื่อมวลชน เราย่อมใช้เครื่องรับนั้นเอง ส่วนรายการหรือเนื้อหาที่ต้องการเปิด
รับขึ้นอยู่กับปัจเจกบุคคล ซึ่งย่อมได้รับอิทธิพลจากสังคมอีกทอดหนึ่ง ตามข้อเขียนของ Klapper
เกี่ยวกับความสามารถของการสื่อสารมวลชน (ดูรายละเอียดในบทที่ 2)

ดังนั้น เมื่อนำผลการพิจารณาดังกล่าวข้างต้นมาประกอบกับงานวิจัยและเอกสารอ้างอิง
ตลอดจนความสามารถในการอธิบายระดับการพัฒนาประเทศของดัชนีการสื่อสาร ย่อมแสดงว่า
"ดัชนีการสื่อสารสามารถใช้เป็นเกณฑ์วัดระดับการพัฒนาประเทศได้" นั่นก็คือ ยอมรับสมมติฐาน
ที่ 1 นี้

การทดสอบสมมติฐานการวิจัยที่ 2

สมมติฐานที่ 2 "ดัชนีการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับดัชนีทางสังคมตัวอื่น ๆ" จากการ
วิเคราะห์เชิงประจักษ์ของสมมติฐานที่ 2 ในบทที่ 4 สรุปได้ว่า ดัชนีการสื่อสารมีความสัมพันธ์
กับดัชนีทางสังคมตัวอื่น ๆ ซึ่งผลการวิเคราะห์นี้สอดคล้องกับงานวิจัยหลายชิ้น เช่น

Lerner พบว่า การพัฒนาด้านการสื่อสารสาธารณะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการ
พัฒนาภาคสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเมือง¹³

การศึกษาของ UNESCO ในปี ค.ศ. 1961 (ดังกล่าวแล้วข้างต้นในการทดสอบ
สมมติฐานที่ 1)¹⁴

Cutright วิจัยพบว่า มีสหสัมพันธ์สูงระหว่างดัชนีของการพัฒนาด้านการสื่อสารกับ
ดัชนีของการพัฒนาด้านการเมือง การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเป็นเมือง และการ
ศึกษา การวิจัยของเขาครอบคลุม 77 ประเทศ¹⁵

¹³D. Lerner, The Passing of Traditional Society.

¹⁴G. Hedebro, *ibid.*

¹⁵P. Cutright quoted in L.R. Beltran, *op.cit.*, p.19.

Shaw พบว่า มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญระหว่างการพัฒนาด้านการสื่อสารกับการพัฒนาภาคอื่น ๆ ของระบบสังคม¹⁶:

บุญเกษม พบว่า มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกัน และสามารถอธิบายซึ่งกันและกันในระดับสูงระหว่างความรู้หนังสือกับการมีส่วนร่วมในสื่อมวลชน และการเป็นเขตเมืองกับการมีส่วนร่วมในสื่อมวลชน¹⁷

ซึ่งเมื่อนำผลการวิเคราะห์เชิงประจักษ์จากงานวิจัยนี้มาประกอบกับงานวิจัยที่ยกตัวอย่างข้างต้น จะสรุปได้ว่า ยอมรับสมมติฐานที่ 2 ที่ว่า "ดัชนีการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับดัชนีทางสังคมตัวอื่น ๆ"

การทดสอบสมมติฐานการวิจัยที่ 3

สมมติฐานที่ 3 "ศักยภาพทางการสื่อสารมีผลต่อการเร่งรัดพัฒนา" จากการวิเคราะห์เชิงประจักษ์ของสมมติฐานนี้ในบทที่ 4 ซึ่งพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยมาตรฐาน (Beta) และค่าความยืดหยุ่นที่ค่าเฉลี่ย (Elasticity at the Mean) ของดัชนีการสื่อสาร สรุปได้ว่า ยอมรับสมมติฐานนี้ ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อมั่นของนักวิชาการด้านการสื่อสารและงานวิจัยหลายชิ้น อาทิเช่น

Millikan ชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคนิคทั้งหมดที่เกิดขึ้นในประเทศ ค่อยพัฒนาในระยะยี่สิบปีที่ผ่านมา ที่เป็นที่พื้นฐานและมีผลมากที่สุดต่อสังคมมนุษย์คือ การเปลี่ยนแปลงด้านการสื่อสารและการปฏิบัติที่แผ่ขยายไปอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ในประเทศค่อยพัฒนานั้น มีจุดเริ่มต้นมาจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงในความคิดของคนทั่วไปเกี่ยวกับธรรมชาติและโลกที่เขาอยู่ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ เกิดขึ้นได้ก็เพราะความก้าวหน้าของการสื่อสารมวลชนและการขนส่งสมัยใหม่¹⁸

¹⁶E. Shaw, "Communication Development : A Modest Proposal."

¹⁷บุญเกษม เสริมวัฒนากุล, "ความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนกับการพัฒนาประเทศไทย..."

¹⁸M.F. Millikan, "The Most Fundamental Technological Change."

อิทธิพลของการโฆษณาชวนเชื่อของสหรัฐอเมริกาในสงครามระหว่างสหรัฐอเมริกา กับสเปน ของคอมมิวนิสต์รัสเซียในสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง และของนาซีเยอรมันในสงครามโลก ครั้งที่สอง ทำให้เชื่อกันอย่างกว้างขวางว่า การสื่อสารมวลชนมีผลมากมายต่อผู้รับ . . . ในทศวรรษ 1970 มีนักวิชาการทางการสื่อสารหลายท่านได้หาวิธีวิจัยใหม่ เพื่อพิสูจน์ว่า การสื่อสารมวลชนอาจมีผลหรืออิทธิพลมากกว่าที่เคยคิด¹⁹

Packard เชื่อว่า "สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังอย่างยิ่งในการที่จะบั่นหรือ หล่อหลอมสังคมและคน ในสังคมให้มีลักษณะตามแม่แบบอย่างไรก็ได้"²⁰

Pye กล่าวว่า "แรงกดดันของการสื่อสารมวลชน เป็นสิ่งที่ทำให้สังคมที่ยึดถือประเพณี โบราณต้องพังทลายลง"²¹

การศึกษาเกี่ยวกับการทำให้ทันสมัยในตะวันออกกลางขึ้นแรกและเป็นขั้นที่มีอิทธิพลอย่าง มากโดย Lerner ทำให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการสื่อสารและด้านการพัฒนา คิดว่าสื่อมวลชนเป็นเหมือน ตัวทวีคูณหรือเครื่องผ่อนแรงอันมหัศจรรย์สำหรับการพัฒนาในประเทศด้อยพัฒนา ในระยะนี้เป็น ระยะที่มองศักยภาพของการสื่อสารมวลชนในด้านการพัฒนาในแง่ดีอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับ ความเห็นทั่วไปเกี่ยวกับความเป็นไปได้ที่จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างรวดเร็ว²²

Schramm กล่าวว่า การสื่อสารสมัยใหม่กลายเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนา เศรษฐกิจ... การสื่อสารทำให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอัน เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนา เศรษฐกิจ (ซึ่งโดยปกติเป็นกระบวนการที่ช้าและใช้เวลานาน) เป็นไปอย่างรวดเร็วและง่ายขึ้น และ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ช่วยทำให้ภารกิจในการระดมทรัพยากรมนุษย์เพื่อสนับสนุนการพัฒนาประเทศ

¹⁹W.J. Severin and J.W. Tankard, Communication Theories : Origins, Methods, Uses.

²⁰V. Packard, The Hidden Persuaders.

²¹L.W. Pye quoted in E.M. Rogers and F.F. Shoemaker, Communication of Innovations.

²²เสถียร เขยประทับ, ศักยภาพของสื่อมวลชนในการพัฒนาประเทศ.

เป็นไปโดยรวดเร็วและราบรื่นขึ้น²³

จะเห็นได้ว่า สิ่งที่นักวิชาการเหล่านี้ค้นพบก็คือ "ศักยภาพทางการสื่อสาร" ที่มีต่อการพัฒนา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเมื่อต้องการ เร่งรัดพัฒนา จำเป็นอยู่เองที่ต้องพัฒนาการสื่อสาร และการที่นักวิชาการให้ความสำคัญกับ "สื่อมวลชน" ในการ เร่งรัดพัฒนา ก็เนื่องมาจากจุดเด่นของสื่อมวลชนในการ เข้าถึงประชากรจำนวนมากในระยะ เวลาสั้น และความถูกต้องของ เนื้อหาข่าวสาร ตลอดจนการควบคุมดูแลได้สะดวก ส่วน "กระบวนการกระจายข่าวสาร" จะโดยสื่อมวลชนหรือ การสื่อสารระหว่างบุคคล ย่อมเป็นไปเองโดยอัตโนมัติอยู่แล้วตามธรรมชาติ ซึ่งจากการวิจัย เกี่ยวกับการเผยแพร่ข่าวสารโดย Rogers และ Shoemaker พบว่า "ช่องสารระหว่างบุคคลมัก ได้รับข่าวสารมาจากสื่อมวลชน ทำให้เห็นชัดว่า ถ้าจะใช้สื่อมวลชนให้มีประสิทธิภาพแล้ว สื่อมวลชนต้องถูกรวมเข้าไว้ในเครือข่ายของการสื่อสารระหว่างบุคคล และเครือข่ายที่ว่านี้มี ปรากฏอยู่แล้วในสายใยของ ความสัมพันธ์ทางสังคมในทุก ๆ สังคม แต่ยังไม่ได้นำมาใช้ให้เป็น ประโยชน์อย่างเต็มที่"²⁴ ซึ่งไม่น่าประหลาดใจอะไรเลย เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมอยู่แล้ว แต่การ เร่งรัดพัฒนาปรับปรุงการสื่อสารมวลชน จำเป็นอยู่เองที่จะต้องมีการกำหนดแผนหรือยุทธวิธี ในการใช้สื่อมวลชน เพื่อให้สัมฤทธิ์ผล การ เร่งรัดพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ก็เป็นไปตามคำนิยามของการ พัฒนาที่ว่า คือการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น (มีเป้าหมายที่แน่นอน) นั้นเอง

นอกจากนี้ เรายังสามารถสังเกตเห็น "ศักยภาพทางการสื่อสาร" ได้เด่นชัด โดยเฉพาะ ในปัจจุบันซึ่งระบบ การสื่อสารได้พัฒนาขึ้นมากจนมีคำกล่าวถึงทศวรรษหน้า (1990) ว่า จะเป็น ยุคของการ แข่งขันกันในเรื่องของข่าวสารดังกล่าวในตอนต้นบทแล้ว²⁵ แม้จะยังมีงานวิจัยจำนวน ไม่มากนักที่สนับสนุนความคิดที่ว่า สื่อมวลชนสามารถทำหน้าที่อย่าง เดียวกันในทุกสังคม โดยเฉพาะ อย่างยิ่งงานวิจัยในประเทศด้อยพัฒนาก็ตาม หากแต่เราสามารถพิจารณาจากความจริงที่ว่า สื่อมวลชน เปรียบเสมือน เครื่องมือชิ้นหนึ่ง ซึ่งเราสามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ ก็ต่อเมื่อ รู้จักใช้และควบคุมการใช้ให้เป็นไปตาม เป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งหมายถึง ต้องมีการปรับแต่งการ

²³W. Schramm, Mass Media and National Development.

²⁴E.M. Rogers and F.F. Shoemaker, *ibid.*

²⁵สัง เวียน อินทวิชัย, "การศึกษาด้านการจัดการธุรกิจในประเทศไทย : อดีต ปัจจุบัน และอนาคต."

ใช้สื่อมวลชนให้เหมาะสมกับสภาพและสภาพการณ์ของประเทศของเราเอง ซึ่งเป็นหลักธรรมดาของการใช้เครื่องมืออำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่มนุษย์รู้จักประดิษฐ์ขึ้นมา

สำหรับกรณีประเทศไทยนั้น ขอให้พิจารณารายละเอียดในหัวข้อบทบาทของการสื่อสารต่อการพัฒนาประเทศไทย โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2520-2524 และ พ.ศ. 2525-ปัจจุบัน (2529) (ตามระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยนี้) จะเห็นว่าการเร่งรัดพัฒนาสื่อมวลชนและการควบคุมของรัฐ ซึ่ง เมื่อพิจารณาตัวเลขจากข้อมูลการพัฒนาด้านการสื่อสาร (อัตราส่วนร้อยละของครัวเรือนที่มีเครื่องรับโทรทัศน์ต่อครัวเรือนทั้งหมด) และข้อมูลการพัฒนาประเทศ (ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัว) ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ซึ่งมีค่าดังนี้ (ดูรายละเอียดข้อมูลในภาคผนวก ก) ตารางที่ 7 การเปรียบเทียบการพัฒนาการสื่อสารกับการพัฒนาประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2520-2529

การพัฒนาระหว่าง พ.ศ.	การพัฒนาการสื่อสาร	การพัฒนาประเทศ
	คิดเป็นร้อยละ	คิดเป็นร้อยละ
2520-2524	92.34	83.86
2525-2529	50.82	21.00

จะเห็นได้ชัดว่า การเร่งพัฒนาการสื่อสารจะส่งผลให้มีการเร่งรัดพัฒนาประเทศ ซึ่งเมื่อพิจารณาประกอบกับการทดสอบสมมติฐานที่ 3 นี้ ในบทที่ 4 จะยังเห็นได้ชัดถึงศักยภาพทางการสื่อสารที่มีต่อการพัฒนาประเทศ

ดังนั้นสรุปได้ว่า "ศักยภาพทางการสื่อสารมีผลต่อการเร่งรัดพัฒนา" นั่นคือ ยอมรับสมมติฐานที่ 3 นี้

การสร้างสมการถดถอยพหุคูณเชิงเส้นเพื่ออธิบายและทำนายระดับการพัฒนาประเทศไทย

เมื่อพิจารณาค่าจำกัดความการพัฒนาที่น่าสนใจบทหนึ่ง โดย เสถียร เขยประทับ มีดังนี้

การพัฒนา คือ กระบวนการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีการเข้ามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้เกิดความก้าวหน้าทั้งทางสังคมและทางวัตถุ ซึ่งส่งผลให้การอยู่ดีกินดีของประชาชนมีระดับสูงขึ้น และการอยู่ดีกินดีขั้นนั้น เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนในด้านเทคโนโลยี และในด้านการจัดระบบสถาบันที่ผลิตสินค้าและบริการ²⁶

ประกอบกับลักษณะของการพัฒนาประเทศที่ว่า การพัฒนาประเทศเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 ประการคือ 1) รัฐบาล เป็นผู้กำหนดนโยบาย ควบคุม และสนับสนุนให้เกิดการพัฒนา 2) ประชาชน ผู้ตัดสินใจ เข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมในการพัฒนาประเทศ และกระทำให้เกิดผลการพัฒนา 3) ตัวกลาง เชื่อมโยงรัฐบาลกับประชาชน ซึ่งได้แก่ องค์กร หน่วยงาน วิสาหกิจ ของรัฐหรือ เอกชน ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยง ประสานงานและดำเนินการให้เกิดการพัฒนาประเทศ 4) ปัจจัยภายนอก อันได้แก่ อิทธิพลต่าง ๆ จากภายนอกที่มีผลกระทบต่อองค์ประกอบตัวใดตัวหนึ่งหรือมากกว่า หรือทุกตัวขององค์ประกอบ เช่น เศรษฐกิจโลก แนวความคิด เรื่องการพัฒนาประเทศแบบตะวันตก เป็นต้น

จากคำจำกัดความการพัฒนาและลักษณะของการพัฒนาประเทศดังกล่าวข้างต้น ทำให้โยงไปสู่แนวคิดเรื่อง ดัชนีที่เป็นตัววัดระดับการพัฒนาประเทศในรูปของ "รูปธรรม" เพื่อให้ทราบระดับ ทิศทาง และเป้าหมายของการพัฒนาประเทศ ที่เป็นเกณฑ์สากล และยอมรับกันโดยทั่วไป ซึ่งก็คือ "ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัว (Gross National Product Per Capita)" ทั้งนี้ เนื่องจากมีคุณลักษณะการ เป็นพลวัต (dynamics) และดัชนีตัวแทน (Proxy Indicator) ของดัชนีทั้งหลายทั้งในภาคเศรษฐกิจและสังคม

นอกจากนี้ จากบทที่ 3 ระบบสังคมประกอบด้วยภาคต่าง ๆ 5 ภาคหลักคือ 1) ความ เป็นเมือง 2) การรู้หนังสือ 3) สุขอนามัย 4) บริการด้านสาธารณสุข 5) การสื่อสาร ซึ่งเมื่อภาคเหล่านี้พัฒนาจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาประเทศในส่วนรวม ดังนั้นเราจึงพยายามเสาะหา ดัชนีแทนภาคต่าง ๆ เหล่านี้ เพื่อนำมาสร้างสมการเพื่ออธิบาย และ แสดงความสัมพันธ์ของการพัฒนา ประเทศกับดัชนีแทนภาคต่าง ๆ เหล่านี้

²⁶ เสถียร เขยประทับ, ศักยภาพของสื่อมวลชนในการพัฒนาประเทศ, หน้า 149.

ดัชนีดังกล่าวนี้ จึง กลาย เป็นตัวแปรในการวิจัยนี้ ซึ่งมีดังนี้

1. ตัวแปรตาม (Y) คือ ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติตามราคาประจำปีต่อหัว เป็นดัชนีระดับการพัฒนาประเทศ
2. ตัวแปรอิสระตัวที่ 1 (X_3) คือ สัดส่วนร้อยละของประชากรที่อาศัยในเขตเมือง เป็นดัชนีความเป็นเมือง
3. ตัวแปรอิสระตัวที่ 2 (X_4) คือ อัตราส่วนนักเรียนระดับประถมศึกษาต่อประชากรวัยเรียน เป็นดัชนีการรู้หนังสือ
4. ตัวแปรอิสระตัวที่ 3 (X_1) คือ อัตราการตาย เป็นดัชนีสุขอนามัย
5. ตัวแปรอิสระตัวที่ 4 (X_2) คือ อัตราเจริญพันธุ์ทั่วไป เป็นดัชนีบริการด้านสาธารณสุข
6. ตัวแปรอิสระตัวที่ 5 (X_5) คือ สัดส่วนร้อยละของครัวเรือนที่มีเครื่องรับโทรทัศน์ต่อครัวเรือนทั้งหมด เป็นดัชนีการสื่อสาร
7. ตัวแปรอิสระตัวที่ 6 (X_6) คือ สัดส่วนร้อยละของครัวเรือนที่มีเครื่องรับวิทยุต่อครัวเรือนทั้งหมด เป็นดัชนีการสื่อสาร

โดยใช้ข้อมูลประชาชาติศึกษานี้จากหน่วยงานราชการ สำหรับการวิจัยนี้ใช้ข้อมูลย้อนหลัง 10 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2520-2529 แล้วนำมา เข้าสมการถดถอยพหุคูณเชิงเส้นแบบขั้นตอน

จากบทที่ 4 ได้ข้อสรุปว่า สมการถดถอยพหุคูณเชิงเส้นที่เหมาะสมในการอธิบาย และทำนายระดับการพัฒนาประเทศไทย คือ

$$Y' = -14127.4529 + 227.6085X_4 + 306.3670X_5$$

โดยมีความสามารถในการอธิบายและทำนายระดับการพัฒนาประเทศไทยถึงร้อยละ 98.83 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

โดยที่ Y คือ ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติตามราคาประจำปีต่อหัว แทนระดับการพัฒนาประเทศไทย

X_4 คือ อัตราส่วนนักเรียนระดับประถมศึกษาต่อประชากรวัยเรียน แทนดัชนีการรู้หนังสือ

X_5 คือ สัดส่วนร้อยละของครัวเรือนที่มีเครื่องรับโทรทัศน์ต่อครัวเรือนทั้งหมด แทนดัชนีการสื่อสาร

ดังนั้น จะเห็นว่าสำหรับประเทศไทยแล้ว ปัจจัยที่สำคัญสำหรับการพัฒนาประเทศไทยคือ การรู้หนังสือ (หรือการศึกษา) ซึ่งหมายถึง คุณภาพของประชากร และการสื่อสาร ซึ่งนอกจาก จะเป็นสายใย เชื่อมโยงประชาชนทั่วประเทศ ยัง เป็นตัวกระตุ้น และ เร่งรัดกระบวนการพัฒนาประเทศ อีกด้วย ดังรายละเอียดในหัวข้อการเปรียบเทียบผลการวิจัยกับข้ออ้างเกี่ยวกับความสามารถของ สื่อมวลชนในการพัฒนาประเทศ

จะ เห็นได้ว่า ปัจจัยทั้งสองตัวดังกล่าวตรงกับ การกล่าวขวัญถึงยุคแห่งการแข่งขันใน เรื่อง "ทรัพยากรมนุษย์และข้อมูลข่าวสาร" ในทศวรรษหน้า (1990) นอกจากนี้ Lerner ยังพบว่า ปัจจัยทั้งสองมีความสัมพันธ์และส่งเสริมกันและกัน (ดูรายละเอียดในบทที่ 2) และบุญเกษม พบว่า การรู้หนังสือกับการมีส่วนร่วมในสื่อมวลชน มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกัน และสามารถ อธิบายซึ่งกันและกันในระดับสูง (ดูรายละเอียดในบทที่ 2)

ดังนั้น เมื่อพิจารณาในแง่การมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ จะเห็นว่าการรู้หนังสือ ก็คือ ความสามารถของประชากรในการสื่อสาร และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ และการสื่อสาร ก็จะไปสู่การมี "ส่วนร่วม" ตามลักษณะของกระบวนการการสื่อสาร ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการพัฒนา ประเทศในภาคสุดท้ายตามคำจำกัดความของการพัฒนาแนวใหม่นั้นเอง

แนวความคิด เรื่องการสร้างสมการอธิบายและทำนายระดับการพัฒนาประเทศนี้เป็น แนวความคิดแรก เพราะ เท่าที่ค้นคว้างานวิจัยต่าง ๆ พบว่า มีการหาความสัมพันธ์ระหว่างดัชนี ต่าง ๆ ทั้งทางสังคมและ เศรษฐกิจมากกว่าการสร้างสมการฯ อย่างไรก็ตามแนวความคิดนี้ก็เกิดขึ้น จากการพิจารณาความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้เอง ตัวอย่างงานวิจัยดังกล่าวมีดังนี้

McGranahan²⁷ และ UN²⁸ พบว่า มีค่าสหสัมพันธ์สูงระหว่างดัชนีทางด้านเศรษฐกิจ (ซึ่งรวม GNP ด้วย) กับดัชนีทางสังคม

Sheehan และ Hopkins²⁹ สรุปงานวิจัยของเขาว่า ตัวแปรที่สำคัญที่สุดที่สามารถอธิบายระดับเฉลี่ยของการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน (basic needs satisfaction) ก็คือ ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัว (GNP per Capita)

Beckerman พบว่า นักวิชาการจำนวนมากได้รวมดัชนีที่ไม่ใช่ตัวเงินซึ่งวัดกิจกรรมทางเศรษฐกิจไว้ในดัชนีทางสังคม ดัชนีดังกล่าวมักจะมีค่าสหสัมพันธ์สูงกับ GNP³⁰

World Bank ใช้ข้อมูล Social Data Bank ปี 1970 จาก 106 ประเทศ พบว่า มีค่าสหสัมพันธ์พอสมควรระหว่าง GNP per Capita กับดัชนีทางสังคม 7 ตัว และระหว่าง GNP per Capita กับดัชนีทางเศรษฐกิจ 5 ตัว มีค่าสหสัมพันธ์สูงขึ้นไปอีก³¹

ดังนั้น เมื่อนำดัชนีที่แทนภาคต่าง ๆ ในสังคมมาเข้าสมการถดถอยพหุคูณเชิงเส้น ซึ่งอาศัยลักษณะของสหสัมพันธ์เชิงเส้นเป็นพื้นฐานในการสร้างสมการ จึงได้สมการแสดงความสัมพันธ์โดยสามารถอธิบายและทำนายระดับการพัฒนาประเทศดังกล่าว

²⁷ D.V. McGranahan, et al., *ibid.*

²⁸ Committee of Development Planning, Economic and Social Council, United Nations, *op.cit.*

²⁹ Glen Sheehan and Michael Hopkins, Basic needs performance : an analysis of some international data.

³⁰ Wilfred Beckerman, International Comparisons of Real Incomes.

³¹ Norman Hicks and Paul Streeten, "Indicators of Development : The Search for a Basic Needs Yardstick."

ผลการวิเคราะห์อื่น ๆ

การที่ดัชนีการสื่อสาร (X_5) มีความสัมพันธ์กับระดับการพัฒนาประเทศมากที่สุด แสดงว่า การพัฒนาด้านการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาประเทศโดยรวม และการพัฒนาด้านความเป็นเมือง บริการด้านสาธารณสุข บริการด้านสาธารณสุข และสุขอนามัยของประชาชนมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาประเทศในระดับรองลงมา แต่การรู้หนังสือมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาประเทศน้อยที่สุด นั่นคือ สำหรับการพัฒนาประเทศไทยแล้ว การพัฒนาด้านการสื่อสารและการขยายตัวของความเป็นเมือง มีผลต่อการพัฒนาประเทศมากกว่าการพัฒนาอื่น ๆ และเมื่อพิจารณาทิศทางของความสัมพันธภาพ จะเห็นว่า ยิ่งประเทศพัฒนามากขึ้น การกระจายบริการด้านสาธารณสุขของรัฐบาลก็ยิ่งมากขึ้น (ดัชนีบริการด้านสาธารณสุขในการวิจัยนี้คือ อัตราเจริญพันธุ์ทั่วไป ซึ่งยังมีทิศทางตรงกันข้ามกับการพัฒนาประเทศที่ดี คือ อัตราการเกิดต่ำลง ทำให้ลดภาระของครอบครัวของประชาชน และลดภาระของการกระจายบริการด้านสาธารณสุขของรัฐบาล) สุขภาพอนามัยของประชาชนก็ดียิ่งขึ้น (ดัชนีสุขอนามัยในการวิจัยนี้คือ อัตราการตาย ซึ่งยังมีทิศทางตรงกันข้ามกับการพัฒนาประเทศที่ดี กล่าวคือ อัตราการตายลดลง ซึ่งแสดงว่าสุขภาพอนามัยของประชาชนดีขึ้น) ซึ่งผลที่ได้นี้สอดคล้องกับผลของการพัฒนาประเทศไทยตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 และ 5 นอกจากนี้ในช่วงเวลาที่ใช้ในการวิจัยนี้ มีการตั้ง อ.ส.ม.ท. และสถานีโทรทัศน์ขยายเพิ่มขึ้น เป็น 9 สถานีทั่วประเทศ มีการจัดตั้งโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจ ซึ่งสอดคล้องกับผลข้างต้นของการพัฒนาการสื่อสาร โดยเฉพาะสื่อมวลชน โทรทัศน์ที่มีต่อการพัฒนาประเทศไทย (ดูรายละเอียดในบทที่ 1)

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างดัชนีการสื่อสาร (โทรทัศน์) กับดัชนีทางสังคมอื่น ๆ จะเห็นว่า มีความสัมพันธ์กับดัชนีบริการด้านสาธารณสุขมากที่สุด รองลงมาคือดัชนีความเป็นเมือง ดัชนีสุขอนามัย และดัชนีการรู้หนังสือ แสดงว่า การสื่อสารโดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ทำหน้าที่สอนและให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการบริการด้านสาธารณสุขทำให้เกิดการพัฒนาในด้านสาธารณสุข และการขยายตัวของความเป็นเมืองซึ่งก็คือการมีวิถีชีวิตแบบทันสมัย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยโดยใช้สื่อโทรทัศน์ในการสอนและให้ข่าวสาร โดยเฉพาะด้านสาธารณสุขในต่างประเทศ เมื่อพิจารณาทิศทางของความสัมพันธภาพดังกล่าว แสดงว่า ยังมีการพัฒนาด้านการสื่อสาร (สื่อโทรทัศน์) จะทำให้การกระจายบริการด้านสาธารณสุขและสุขภาพอนามัยของประชาชนดียิ่งขึ้น กล่าวคือ อัตราการเกิดและการตายลดต่ำลง

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างดัชนีการสื่อสาร (วิทยุ) กับดัชนีการสื่อสาร (โทรทัศน์) ซึ่งมีความสัมพันธ์มากที่สุดมากกว่าดัชนีทางสังคมตัวอื่น ๆ ทั้งนี้อธิบายได้ว่า ในช่วงระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยนี้ มีการพัฒนาด้านเทคโนโลยีการสื่อสารโดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ ในขณะที่สื่อวิทยุซึ่งแพร่หลายและขยายจำนวนสูงขึ้นมากก่อนหน้านี้ แต่ในช่วงเวลาดังกล่าว กลับมีจำนวนลดลง ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่า ชัดความสามารถของสื่อโทรทัศน์ในด้านการเข้าถึงประชาชน การถ่ายทอดข่าวสาร และการสอน ทำให้ดีกว่าวิทยุ เทคโนโลยีด้านสื่อโทรทัศน์ไม่เป็นเรื่องสลบซับซ้อนอีกต่อไป และการมีระบบการซื้อขายเงินผ่อน และการลดภาษีเครื่องใช้ไฟฟ้าโดยรัฐบาล ทำให้สื่อโทรทัศน์เป็นที่แพร่หลายอย่างรวดเร็ว และมาแทนที่สื่อวิทยุในช่วงเวลาดังกล่าว เมื่อพิจารณาทิศทางของความสัมพันธ์ จะเห็นว่า การพัฒนาด้านความเป็นเมือง จะลดอัตราการขยายตัวของสื่อวิทยุ เมื่อพิจารณาทิศทางของความสัมพันธ์ระหว่างสื่อโทรทัศน์และสื่อวิทยุ กับดัชนีทางสังคมอื่น ๆ เปรียบเทียบกัน จะเห็นว่าทิศทางตรงข้ามกันตลอดแสดงว่า การมีสื่อโทรทัศน์จะลดการมีสื่อวิทยุ ซึ่งเมื่อพิจารณาตามคำอธิบายข้างต้น ประกอบกับข้อมูลตัวเลขของดัชนีทั้งสองในภาคผนวก ก จะเห็นชัดเจนว่า สื่อโทรทัศน์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในขณะที่สื่อวิทยุลดจำนวนลงในช่วงระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยนี้:

นอกจากนี้ หากพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เชิงเส้นของดัชนีการรู้หนังสือกับดัชนีตัวอื่น ๆ และกับระดับการพัฒนาประเทศ จะเห็นได้ว่า มีค่าค่าที่สุด ซึ่งเมื่อพิจารณาจากตัวเลขข้อมูลในภาคผนวก ก จะเห็นว่าตัวเลขเพิ่มขึ้นแล้วลดลง และการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาภาคบังคับ แสดงว่า ระดับการพัฒนาความรู้หนังสือ (โดยดัชนีการรู้หนังสือตัวนี้) พัฒนาถึงจุดสูงสุดที่กระทำได้ ทำให้การพัฒนาไม่สามารถจะเจริญต่อไปอีก ทำให้ตัวเลขกลับลดลงแต่ก็เป็นเพียงจำนวนเล็กน้อย

เมื่อนำผลการวิจัยที่ได้ เปรียบเทียบกับทฤษฎีและงานวิจัยในบทที่ 2 การพัฒนาประเทศไทย และบทบาทของการสื่อสารต่อการพัฒนาประเทศไทย จะเห็นได้ว่า การพัฒนาประเทศไทยในระยะแรก (แผนพัฒนาฯฉบับที่ 1 และ 2) เน้นที่การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ในระยะต่อมาจึงเน้นการพัฒนาด้านสังคม ซึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกับการพัฒนาแนวความคิดในการพัฒนาการพัฒนาในระยะแรกดังกล่าวก่อให้เกิดความกดดันทางด้านสังคมและการเมือง เนื่องจากเกิดช่องว่างระหว่างรายได้ และการกระจายผลประโยชน์ไม่ทั่วถึง ทำให้รัฐบาลต้องหันมาปรับแผนและ

แนวทางในการพัฒนาเพื่อลดช่องว่างดังกล่าวและพยายามกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม มีการเน้นพัฒนาชนบท จนมาถึงในช่วงหลัง (แผนพัฒนา ฉบับที่ 5 และ 6) ที่นำแนวความคิด การยึดการกำหนดพื้นที่พัฒนาเป็นแนวทางในการวางแผนและแปลงแผนการพัฒนา ตลอดจนการดึงภาค เอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ซึ่งเมื่อเทียบกับแนวทางการพัฒนาแนวความคิดเกี่ยวกับการ พัฒนาจนมาถึงการพัฒนาแนวใหม่จะเห็นได้ว่า เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ซึ่งเน้น "การ เข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศของประชาชน" นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาบทบาทของการ สื่อสารต่อการพัฒนาประเทศไทย จะเห็นได้ว่า ในช่วงแรกของการพัฒนา สื่อมวลชนถูกใช้ โดยรัฐบาลเพื่อสร้างความเป็นชาติ และเพื่อผลประโยชน์ของนักการเมือง และนายทุน จนรัฐบาล ต้องหามาตรการมาควบคุมการดำเนินงานของสื่อมวลชน ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งคณะกรรมการ บริหารวิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ (กบว.) หรือการจัดตั้งองค์การสื่อสารมวลชนแห่ง ประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.) การจัดตั้งโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจ เป็นต้น สำหรับการพัฒนาสื่อ โทรทัศน์ จะเห็นได้ว่า รัฐบาลให้ความสำคัญต่อสื่อมวลชนประเภทนี้ ตั้งแต่เริ่มแผนพัฒนา ฉบับที่ 1 และเพิ่มจำนวนสถานีมากขึ้น เมื่อเริ่มการพัฒนาด้านสังคม (2503-2514) จนปัจจุบันมีสถานี ในกรุงเทพฯ 5 สถานี และกองทัพบกนำเครื่องรับโทรทัศน์ไปแจกแก่ประชาชนในบริเวณชายแดน ไทย-กัมพูชา เพื่อให้สามารถรับข่าวสารจากรัฐบาลได้ และสื่อโทรทัศน์เป็นสื่อมวลชนที่เข้าถึง ประชาชนมากที่สุดในปัจจุบัน ซึ่งได้รับการยืนยันจากหน่วยงานของรัฐบาล (เช่น สำนักงานสถิติ แห่งชาติ ฯลฯ) และหน่วยงานเอกชน (เช่น บริษัทดีมาร์ จำกัด เป็นต้น)

การเปรียบเทียบผลการวิจัยกับข้ออ้างเกี่ยวกับความสามารถของสื่อมวลชนในการพัฒนาประเทศ

ข้ออ้างเกี่ยวกับความสามารถของสื่อมวลชนในการพัฒนาประเทศ (ดูรายละเอียดใน บทที่ 3) ที่สำคัญ 4 ประการคือ

1. สื่อมวลชนสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจและทางด้านสังคมของปัจเจกบุคคล และสามารถจูงใจประชาชนที่ยึดถือประเพณีโบราณให้กลายเป็นคนทันสมัยนั้น แม้การวิจัยนี้จะเป็นการศึกษาในระดับมหภาค (ไม่ใช่ระดับปัจเจกบุคคล) ก็ตาม หากแต่การเลือกตัวแปร (ดัชนี) แทนภาคต่าง ๆ ของสังคมนั้น จะเห็นได้ว่า เป็นตัวแปรที่วัดในด้านประชาชน ไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัว อัตราการตาย อัตราเจริญพันธุ์ทั่วไป อัตราส่วนประชากรที่อาศัยในเมือง ฯลฯ ซึ่งเป็นภาพรวมของสังคมของประชาชนชาวไทยตลอดระยะเวลา 10 ปี ย้อนหลัง จากสมมติฐานการวิจัยที่ 3 พบว่า ดัชนีการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับดัชนีทางสังคมตัวอื่น ๆ ประกอบกับการพิจารณาการเปิดรับสื่อของประชากรชาวไทย (ดูรายละเอียดตอนค้นบทที่ 5 นี้) และการสังเกต ความเปลี่ยนแปลงของข้อมูลตัวแปรในแต่ละภาค (ดูรายละเอียดข้อมูลในภาคผนวก ก) และจากบทบาทของสื่อมวลชนไทยในอดีต (รายละเอียดในบทที่ 1) โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่าง พ.ศ. 2520 ถึงปัจจุบัน จะเห็นว่า สื่อมวลชนสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจและทางด้านสังคมของปัจเจกบุคคล และสามารถจูงใจประชาชนที่ยึดถือประเพณีโบราณให้กลายเป็นคนทันสมัย สมตามข้ออ้างข้อนี้ โดยขอให้พิจารณาคำ "ทันสมัย" ซึ่ง Lerner นิยามไว้ดังนี้ สังคมที่ทันสมัยมีลักษณะดังนี้ (ดูรายละเอียดในบทที่ 2) มีระดับความเป็นเมืองสูง มีรายได้ต่อหัวค่อนข้างสูง มีการรู้หนังสืออย่างกว้างขวาง ฯลฯ ซึ่งจะเห็นได้ว่า สังคมของประชาชนชาวไทยมีทิศทางการเปลี่ยนแปลงเป็นไปตามนิยามนี้

2. สื่อมวลชนสามารถสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประเทศได้ ถ้าทำให้การไหลของข่าวสาร เป็นไปอย่างอิสระและพอเพียง ความปรารถนาที่จะให้มีข่าวสารที่เป็นอิสระและพอเพียงขึ้น มาจากแรงกระตุ้นสองประการคือ แรงกระตุ้นทางเศรษฐกิจ และแรงกระตุ้นทางการเมือง Schramm เห็นว่า การพัฒนาทำให้เกิดความจำเป็นต้องมีข่าวสารเพิ่มขึ้นอย่างมาก การจะควบคุมข่าวสารที่มีปริมาณเพิ่มขึ้นมากมายได้ จำเป็นต้องนำสื่อมวลชนมาใช้ในสังคมโดยพัฒนาทุกสังคม Schramm อธิบาย การสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาว่า คือการช่วยนำความรู้ ความชำนาญไปสู่ที่ที่ต้องการ ความรู้ ความชำนาญนั้น และช่วย เป็นเวทีสำหรับการพูดคุยปรึกษา การแสดงความเป็นผู้นำ การตัดสินใจ และช่วยยกระดับความปรารถนาทั่ว ๆ ไปให้สูงขึ้น สำหรับข้ออ้างข้อนี้ พิจารณาได้จากสมมติฐานที่ 4 ที่พบว่า ศักยภาพทางการสื่อสารมีผลต่อการเร่งรัดพัฒนา ประกอบกับการพิจารณาจากความสนใจของประชาชนจากการเปิดรับสื่อ (เช่น ข่าวเกษตรกร

๑๒) และจากบทบาทของสื่อมวลชนไทยในอดีต ใน เรื่องของการเจริญเติบโตของธุรกิจ การโฆษณา และใน เรื่อง การจัดตั้ง ควบคุม และสนับสนุนสื่อมวลชนของรัฐบาล ซึ่ง จะ เห็น ได้ว่าสื่อมวลชนไทยสามารถสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประเทศได้สมตามข้ออ้างนี้

3. สื่อมวลชนสามารถสร้างความรู้สึกหรือจิตสำนึกในความเป็นชาติได้ การที่กลุ่มชน ต่าง ๆ สามารถอยู่ร่วมกัน ภายในชาติเดียวกันอย่างมีเอกภาพนั้น จำเป็นต้องมีความผูกพันกัน ใน ทาง เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง สำหรับในข้ออ้างนี้สามารถพิจารณาจากสมมติฐานการวิจัย ที่ 4 ที่พบว่า ศักยภาพทางการสื่อสารมีผลต่อการเร่งรัดพัฒนา ประกอบกับบทบาทของสื่อมวลชน ไทยในอดีต และการพัฒนาประเทศของไทย (ดูรายละเอียดในบทที่ 1) ตั้งแต่ แผนพัฒนา ฉบับที่ 1 ถึง 5 จะเห็นได้ถึงความพยายามและผลที่เกิดขึ้นของรัฐบาลที่พยายามให้เกิดความเป็นชาติ ผูกพันกันของประชาชนทั่วประเทศ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการกระจายรายได้ การพัฒนาชนบท ตลอดจน การกำหนด เขตพื้นที่ชนบทยากจน ซึ่ง เมื่อพิจารณาประกอบกับบทบาทของสื่อมวลชนไทยในอดีต ทั้งในด้านสื่อมวลชนเองและการใช้และควบคุมของรัฐบาล และรายการที่ประชาชนเปิดรับสื่อ มวลชน (เช่น ข่าวภายในประเทศ ฯลฯ) ตลอดจนสามารถพิจารณาจากกรณีเกิดอุทกภัยภาคใต้ ในเดือนพฤศจิกายนที่ผ่านมา (พ.ศ. 2531) จะเห็นความช่วยเหลือจากประชาชนทุกภาค ทุกเหล่า ที่หลังไหลไปช่วยย้อมยืนยันถึงความเป็นชาติ ความเป็นเอกภาพ และสื่อมวลชนก็เป็นผู้นำเสนอ ข่าวสารข้อมูล ตลอดจนเป็นตัวกลาง ประสานงาน ฯลฯ ในการนี้ค่อนข้างเด่นชัด จึงพอสรุปได้ ว่า สื่อมวลชนไทยสามารถสร้างความรู้สึกหรือจิตสำนึกในความเป็นชาติได้

4. สื่อมวลชนสามารถปฏิบัติหน้าที่อย่าง เดียวกันทั้งในประเทศด้อยพัฒนาและในประเทศ ที่พัฒนาแล้ว สำหรับข้ออ้างนี้การวิจัยเกี่ยวกับการเผยแพร่ข่าวสารสนับสนุนข้ออ้างนี้อยู่แล้ว สำหรับผลการวิจัยนี้ พิจารณาได้จากการ เปรียบเทียบผลการวิจัยกับงานวิจัยของนักวิชาการต่าง ชาติที่ยกตัวอย่างไว้ในตอนต้นบทที่ 5 นี้ทั้งหมด ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ข้ออ้างเรื่องสื่อมวลชนสามารถ ปฏิบัติหน้าที่อย่าง เดียวกันทั้งในประเทศด้อยพัฒนาและในประเทศที่พัฒนาแล้ว เป็นจริงตามผลการวิจัย นี้

ดัชนีการสื่อสารที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย

จากการทดสอบสมมติฐานที่ 1 ถึง 4 จะเห็นได้ว่า X_5 หรือ อัตราส่วนร้อยละของ คราว เรือนที่มี เครื่องรับ โทรทัศน์ต่อครัวเรือนทั้งหมด เป็นตัวแปรที่แสดงคุณสมบัติตามสมมติฐานทั้ง 4 ข้อ ที่เด่นชัดที่สุด ซึ่งผลที่ปรากฏนี้สอดคล้องกับงานวิจัยและวิธีปฏิบัติต่าง ๆ เช่นตัวอย่างต่อไปนี้

Shingi และ Mody สรุปการทดลองภาคสนามที่ใช้โทรทัศน์ลดช่องว่างในด้านความรู้ทางการเกษตรในอินเดียว่า ถ้าจัดทำข่าวสารให้เข้ากับความต้องการของกลุ่มที่มีความรู้ต่ำ ข่าวสารที่ถ่ายทอดผ่านโทรทัศน์ก็สามารถลดช่องว่างของความแตกต่างในระดับความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ³²

O'Brien วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างดัชนีการสื่อสารทั้งตัวรวมและแยกแต่ละตัวกับ GNP ของประเทศทั่วโลก (128 ประเทศ) พบว่า เครื่องรับโทรทัศน์และโทรทัศน์มีค่าสหสัมพันธ์สูงสุดกับ GNP ต่อหัว³³

พ.ศ. 2520-2524 รัฐบาลไทยอนุมัติให้จัดตั้งสถานีโทรทัศน์เพิ่มขึ้นจากเดิม 2 สถานี (ไม่รับสถานีในต่างจังหวัด) เป็น 4 สถานี และจัดตั้งเป็นโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจเพื่อถ่ายทอดเหตุการณ์สำคัญ และถ่ายทอดรายการตามคำสั่งของรัฐบาล ออกกระเปาะเพื่อควบคุมการดำเนินงานและเนื้อหาสาระของวิทยุและโทรทัศน์...พ.ศ. 2525-2526 รัฐบาลใช้สื่อมวลชนของรัฐ (วิทยุและโทรทัศน์) บ่อนข่าวสารแก่ประชาชนตลอดเวลา ที่วิบูลย์มีการถ่ายทอดข่าวและรายการของรัฐบาลอยู่เป็นประจำ และกองทัพยกได้นำเครื่องรับโทรทัศน์ไปแจกแก่ประชาชนในบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา เพื่อให้สามารถรับข่าวสารจากรัฐบาลได้³⁴

นอกจากนี้ หากพิจารณาตารางการเปรียบเทียบการพัฒนาการสื่อสารกับการพัฒนาประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2520-2529 (ตารางที่ 7) ในการทดสอบสมมติฐานที่ 3 ยิ่งเห็นได้ชัดถึง ศักยภาพของ "เครื่องรับโทรทัศน์" ในการเร่งรัดพัฒนาประเทศไทย ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า "ดัชนีการสื่อสารที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย คือ สัดส่วนส่วนร้อยของครัวเรือนที่มีเครื่องรับโทรทัศน์ต่อครัวเรือนทั้งหมด"

³²P.M. Shingi and B. Mody, "The Communication Effects Gap : a Field Experiment on Television and Agricultural Ignorance in India."

³³R.C. O'Brien, Communication Indications and Indicators of Socio-Economic Development.

³⁴อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, "การศึกษานิเทศศาสตร์ในประเทศไทย."